

قدر قرآن

دکتر معتمد رضا ستوده نیا
عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان

۴۰ مقدمه:

به نام خداوند بخشایشگر مهربان. ما آن (قرآن) را در شب قدر نازل کردیم. و توجه می دانی شب قدر چیست؟! - شب قدر بهتر از هزار ماه است. فرشتگان و روح در آن شب به اذن پروردگارش هر امری را نازل می کنند. شبی که سرشار از سلامت تا طلوع سپیده است.^۱

در طول سال، ساعات، روزها، شب ها و ماهها و اساساً زمان های متفاوتی وجود دارد اما در میان همگی این زمان ها، بعضی به واسطه عنایت و توجه خداوند و اثراتی که بر این زمان ها مقرر شده یا اتفاقاتی که در آنها روی داده یا می دهند، دارای اهمیت، شرافت و عظمت ویژه ای هستند. یکی از این زمان ها شب قدر است. در آیین اسلام، این شب با ارزش ترین و برترین شب در طول سال است. اهمیت این شب تا حدی است که نه تنها آیات مختلفی از سُورِ قرآن کریم در مورد خصوصیات این شب نازل شده، بلکه سوره ای مستقل نیز به این نام و در خصوص شب قدر در قرآن کریم وجود دارد.^۲ آنچه در این مقاله آورده ایم علل عظمت و شرافت شب قدر است، که با بررسی آیات متوجه می شویم در رأس همه علل عظمت و شرافت شب قدر، نزول قرآن است و بدین ترتیب قدر قرآن مشخص می شود.

۴۱ شرافت شب قدر:

به بیان روشن تر اهمیت این شب را می توان با دو دسته از آیات قرآنی که درباره این شب نازل شده اند در نظر گرفت. دسته ای از این آیات به بیان عظمت و شرافت فوق العاده این شب می پردازند و دسته دیگر بیانگر اثرات و برکات این شب هستند. از دیدگاه قرآن کریم، عظمت و شرافت این شب آن قدر والاست که خداوند می گوید و توجه می دانی شب قدر چیست؟^۳ با کمی دقت در آیاتی از قرآن کریم که در آنها نیز این گونه

۱- ترجمه سوره قدر
۲ سوره قدر- نوزدهمین سوره قرآن کریم
سوره مکی و دارای ۵ آیه می باشد.
۳- همان - آیه ۲.

خطاب به کار رفته است، در می یابیم که خداوند هنگام اشاره یا تذکر به امور بسیار پراهمیت به این صورت، پیامبر اکرم ﷺ را مورد خطاب قرار داده است.

به عنوان مثال وقتی صحبت از قیامت و عظمت این روز به میان آمده و آگاهی و جلب توجه مردم به اتفاقات بسیار بزرگ آن روز مورد نظر بوده، از این نوع خطاب استفاده شده است. ۴ در آیه شریفه سوره قدر هم اگر خداوند برترین مخلوق خود و آخرین فرستاده خویش را این گونه مورد خطاب قرار می دهد، به دنبال بیان عظمت فوق العاده این شب است.

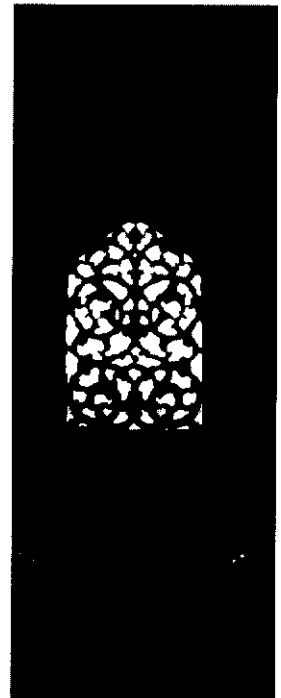
در آیه ای دیگر، خداوند این شب را از (حدود) سی هزار شب که شب قدری در آنها وجود ندارد، برتر دانسته است. ۵ به وضوح، این مقایسه و برتری شگفت انگیز، عظمت این شب را برایمان روشن می کند.

در دسته دوم از آیات قرآن کریم، خداوند به بیان خصوصیات این شب می پردازد. دارا بودن چنین خصوصیاتی موجب می شود که این شب اثرات و برکات خاص و منحصر به فردی را در میان تمامی شب های سال داشته باشد. به عنوان نمونه، این شب شبی «مبارک» خوانده شده است. ۶ مبارک به معنای پر خیر و برکت است و به کار بردن این تعبیر در خصوص شب قدر، به این مفهوم است که این شب بلند مرتبه، گنجایش و ظرفیت خیر کثیری را دارد. تا حدی که به تصریح آیات قرآن کریم نزول قرآن در این شب صورت گرفته است. ۷ و ۸ همچنین به سبب خیر و برکت فراوان در این شب، رحمت و مغفرت خداوند به سوی بندگان نازل می شود.

از دیگر اثرات مهم شب قدر می توان به عدم صدور عذاب در این شب و در امان بودن بندگان از عقوبت های الهی، اشاره کرد. ۹ چرا که خداوند صراحتاً سرتاسر این شب، از لحظه آغاز تا سپیده دم آن را سرشار از سلامت می خواند. ۱۰

هرآنسان با دقت در عظمت و شرافت این چنین شبی و تأمل در اثرات آن و وقایعی که در آن اتفاق می افتد، به طور طبیعی به دنبال شناخت بیشتر و آگاهی از جوانب مختلف شب قدر خواهد بود. ما نیز در این مقاله کوتاه، برآنیم تا در حد توان ابعاد مختلف این شب را بررسی و در خصوص معنای قدر و رویدادهایی که در این شب، از جمله نزول آیات و حیانی قرآنی کریم می باشد بیشتر تأمل کنیم تا قدر قرآن را درک کنیم.

قرآن کریم و قدر:

- ۴- و ما ادریک ما القارعة، سوره قارعه، آیه ۲.
- ۵- لیلۃ القدر، خیر من الف شهر، سوره قدر آیه ۳.
- ۶- انما انزلناه فی لیلۃ مبارکه، سوره دخان، آیه ۳.
- ۷- بقره، آیه ۲۶۹.
- ۸- همان.
- ۹- بحار الانوار، ۷۴ / ۶۲.
- ۱۰- سلام هی حتی مطلع الفجر، سوره قدر، آیه ۵.

اساساً قدر به معنای اندازه گیری است و ظاهراً منظور قرآن کریم از گذاردن نام قدر بر این شب پر عظمت، تعیین و مشخص کردن جزئیات امور مربوط به تمامی مخلوقات در آن می باشد. به بیان روشن تر در این شب حوادث و اتفاقات مانند مرگ و زندگی، سعادت و شقاوت رزق و روزی و ... برای انسانها و حوادث طبیعی جاری شدن سیل، وقوع زمین لرزه و ... در رابطه با سایر کاینات مُعین و مشخص می گردد. ۱۱. سوره دخان هم در توصیف شب قدر، این مطلب را تأیید می کند. خداوند متعال در این آیه می فرماید « در آن شب ۱۲ هر حادثه ای که باید واقع شود خصوصیاتش مشخص و مُعین می شود» ۱۳ با دانستن عظمت فوق العاده و خیرات و برکات فراوان شب قدر، این سؤال به ذهن خطور می کند که آیا شب قدر یک شب خاصی در طول تاریخ بوده است یا امروزه نیز شب قدری وجود دارد و می توان از برکات چنین شبی بهره مند شد و آن را درک نمود؟ به جا است که پاسخ خود را در آیات مختلف قرآن کریم که به بیان ویژگیها و اتفاقات شب قدر اختصاص دارد، جستجو کنیم. با دقت در این آیات در می یابیم هنگامی که قرآن کریم به وقایع شب قدر از جمله نزول ملائک و تقدیر امور در آن شب اشاره می کند، آنها را به صورت افعال مضارع که در زبان عربی نشان دهنده استمرار و تداوم است، بیان می نماید. ۱۳ پس بدین ترتیب مشخص می شود که شب قدر استمرار دارد و محدود به زمانی خاص در گذشته و یا یک شب مُعین در یک سال به خصوص نیست، بلکه با گذر زمان به طور مستمر تکرار می شود و در عصر حاضر نیز چنین شبی وجود دارد و وقایع گوناگون آن (نظیر نزول ملائک، تقدیر امور و ...) نیز هم اکنون نیز به وقوع می پیوندد. اما با قدری تأمل بیشتر در آیات قرآن کریم جزئیات بیشتری درباره چگونگی این استمرار و برکات زمانی تکرار این شب به دست می آید. از ظاهر کلام قرآن این گونه استفاده می شود که شب قدر در ماه مبارک رمضان قرار دارد (این مطلب در قسمت های بعد بیشتر مورد بررسی قرار خواهد گرفت). پس همانگونه که ماه مبارک رمضان در هر سال وجود دارد و تکرار می شود، شب قدر نیز هر ساله تکرار می شود. بدین ترتیب این امکان وجود دارد که حتی امروزه و در هر سال نیز بتوان از برکات فراوان و مواهب گوناگون الهی در این شب، به تناسب همت و توجه خویش بهره مند شد.

شب قدر شب نزول آیات و حیاتی قرآن

- با مراجعه به آیات قرآن کریم روشن می شود که نه تنها در این شب کلیه امور مربوط به مخلوقات در سال آینده و تا فرا رسیدن شب قدر بعد، از جانب خداوند تقدیر می شود، بلکه ملائکه در این شب به اذن پروردگار، این امور مُعین و مشخص شده را به صورت فرامین الهی نازل می نمایند. ۱۴

با کمی جستجو در آیات قرآن کریم که در آنها سخن از نزول ملائک به میان آمده، می توان نزول ملائک را از نظر هدفی که در نزول خود دنبال می کنند به دو دسته تقسیم کرد. یک دسته از نزول، آن است که ملائک نازل می شوند تا امر و فرمانی از فرامین الهی را که به آنها مَحْوَل می شود، اجرا نمایند؛ نظیر نزول ملائک به منظور یاری مؤمنان در جنگ بدر و حنین و سایر عرصه ها، ۱۵ نزول فرشتگان برای گرفتن جان افراد ۱۶ و یا نزول ملائک جهت اجرای عذاب الهی نظیر آنچه که در مورد قوم لوط به وقوع پیوست ۱۷ و ...

نوع دیگر نزول فرشتگان الهی، فرود آمدن آنان به منظور ابلاغ و رساندن پیام خداوند است. به وضوح روشن است که هر پیام یک دریافت کننده و مخاطبی دارد که آن پیام برای او فرستاده شده است، در نتیجه در این نوع از نزول سر و کار ملائک از طرفی با فرستنده و از طرفی دیگر با دریافت کننده پیام است، به بیان دیگر ملائک الهی باید پیام خود را پس از آنکه از خداوند دریافت نمودند بر کسی عرضه کنند یا به عبارتی دیگر بر مخلوقی از مخلوقات او نازل شوند. نمونه ای از این نزول، نزول جبرائیل امین در طول ۲۳ سال بر رسول اکرم ﷺ می باشد که پیام های الهی را به طور پیوسته بر آن حضرت نازل می نمود.

حال باید ببینیم که نزول ملائک در شب قدر، جزو کدام یک از دو حالت فوق است. چهارمین آیه ی سوره قدر، خداوند از نزول ملائک و فرامین الهی سخن به میان آورده است. در حقیقت با رجوع به این آیه باید ببینیم که این فرامین، دستورات الهی هستند که به ملائک ابلاغ شده و ایشان مأمور به اجرای آنها هستند (نزول نوع اول)، یا نه این فرامین صرفاً به ملائکه ابلاغ شده اند و ملائک مسؤلیت اجرای آنها را ندارند بلکه مسؤلیت نازل کردن آن و حمل این فرامین را دارند (نزول نوع دوم). خداوند متعال هنگامی که در آیه چهار سوره قدر بحث نزول ملائک را مطرح می نماید، می فرماید که ملائک در این شب تمامی فرامین الهی را نازل می کنند به عبارت دیگر ملائک در قبال این فرامین مأموریت اجرای آنها را ندارند، بلکه باید آنها را نازل کنند. پس مشخص می شود که این فرامین که توسط ملائک مورد نزول قرار می گیرند

- ۱۴- سوره قدر، آیه ۴.
 ۱۵- سوره مبارکه احزاب، آیه ۹.
 ۱۶- سوره مبارکه التازعات، آیه ۶۵،
 سوره مبارکه انفال آیه ۶۵ سوره مبارکه واقعه آیه ۹۱.
 ۱۷- سوره مبارکه هود، آیه ۸۲.
 ۱۸- سوره مبارکه حج، آیه ۷۵.

جنبه ابلاغی دارند و نزول ملائک برای اطلاع رسانی و از نوع نزول ابلاغی (نزول نوع دوم) است. ۱۹.

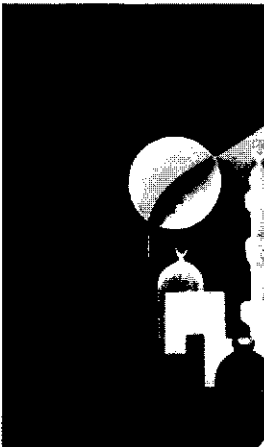
۵۰ نزول ملائک به محضر قرآن ناطق:

همانگونه که اشاره شد نزول ملائک در شب قدر به صورت ابلاغی است و در این نزول، ملائک حکم قاصدانی را دارند که از جانب خداوند پیامی را برای مخاطبی فرود می آورند. در نتیجه باید مخلوقی وجود داشته باشد که در شب قدر مورد نزول ملائک باشد و فرامین الهی به او ابلاغ شود.

با توجه به نزول ملائک و محتوای پیغامی که به همراه دارند، و در نظر گرفتن این نکته که نزول آنها کاری عبث و بیهوده نیست، می توان نتیجه گرفت که نزول ملائک بر هر مخلوقی نمی تواند باشد. بلکه باید بر شخصی باشد که تناسب نزول ملائک و دریافت فرمان های الهی شامل مقدرات موجودات را داشته باشد. به بیان دیگر او باید توانایی درک مجموعه ای بسیار بزرگ و عظیم و در عین حال پراهمیت از اطلاعات را دارا باشد. روشن است که نه تنها اشیاء گوناگون و گیاهان و جانوران و حتی مکان های مقدس قادر به فهم این پیام و شایسته این نزول نیستند، بلکه انسان های معمولی هم ظرفیت این نزول را ندارند. چرا که موضوع این ابلاغ، مقدرات امور و آن هم مقدرات همه موجودات و از جمله تک تک انسان ها است. مقدرات هر یک از انسان ها در یک سال حجم وسیعی از اطلاعات را تشکیل می دهد که مطلع شدن از آنها در یک شب و به صورت یک باره توسط انسان معمولی امکان پذیر نیست. چه رسد به سرنوشت و مقدرات کلیه مخلوقات عالم.

از سوی دیگر، ملائک در هنگام نزول فرامینی را همراه خود می آورند که در آینده باید به اجرا در بیاید. برای این که ابلاغ این فرامین توسط ملائک امری عبث و بیهوده نباشد، نزول ملائک باید اثر و نتیجه عملی همراه داشته باشد. به عبارت دیگر کسی که مورد نزول ملائک واقع می شود، باید در سیر انجام این فرامین، نقش و وظیفه ای داشته باشد. حال ما با نگاهی دقیق تر به خود و اطرافیانمان آشکارا می یابیم که نه تنها شأن و تناسب ملائک را نداریم و هیچ گاه مورد نزول ملائک قرار نگرفته ایم و نخواهیم گرفت، بلکه هیچگاه نقشی در اجرای این فرامین که در رابطه با مقدرات افراد است هم نخواهیم داشت.

حال که معلوم شد یک انسان عادی محل نزول ملائک واقع نمی شود، می توان انتظار داشت که افراد مخصوصی وجود داشته باشند که از نقایص و کمبودها و محدودیت های انسان های

عادی دور باشند و از جانب خداوند ظرفیت‌ها و توانایی‌های ویژه‌ای کسب کرده باشند. در حقیقت خداوند این انسان‌های برگزیده را به مقام جانشینی خود بر روی زمین نائل کرده است، و این همان مقام و منزلتی است که قرآن کریم نیز صراحتاً در آیه ۳۰ سوره بقره عده‌ای را تحت همین عنوان معرفی می‌نماید و از آنان با عنوان خلیفه الله تعبیر می‌کند. ۲۰ نماینده خدا بر زمین کسی است که وجودش نمایشگر خداوند است و به اذن خداوند کار خدایی می‌کند. نظیر حضرت عیسی علیه السلام که به اذن پروردگار مرده را زنده می‌کرد؛ و کارها و آثار خاصی به اراده خداوند توسط او اجرا می‌شد و به عبارت دیگر خلیفه الله سبب اتصال بین آسمان و زمین است. براین اساس، مشخص است که خلیفه الله بدان سبب که نماینده خداوند و در ارتباط با او است، لزوماً توانایی درک و دریافت پیام‌های الهی را دارد و از سوی دیگر او به اذن و اراده خداوند مأمور به اجرای دستورات خاص الهی است، پس نزول ملائک به چنین شخصی یقیناً اثر عملی به دنبال خواهد شد. ۲۱

آنچه مسلم و مورد اتفاق مسلمانان است، این است که تنها کسی که در صدر اسلام محل نزول ملائک بوده و پیغام‌های الهی را دریافت می‌کرده، وجود مقدس پیامبر اکرم حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله بودند و کسی جز ایشان نیز این منصب و مقام را دارا نبود. ۲۲ اما نزول ملائک در شب قدر و آوردن تقدیر امور، امر استمراری و کاری هر ساله است. بنابراین به دوران حیات نبی اکرم صلی الله علیه و آله محدود نمی‌شود و بر طبق آیات قرآن، پس از آن حضرت نیز تداوم دارد. لذا پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرشتگان الهی باید بر شخصی نازل شوند.

بدیهی است که این شخص باید کسی باشد که بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله به مانند ایشان برای چنین مقام و این چنین مسؤولیت‌هایی از جانب خداوند انتخاب شده باشد و از ناحیه او قابلیت‌ها و توانایی‌های لازم به او عطا شده باشد. طبعاً او ادامه‌دهنده راه پیامبر صلی الله علیه و آله و مأمور به وظائف و کارهایی است که مسؤولیت آنها در زمان پیامبر به عهده ایشان بود و باید بعد از ایشان نیز ادامه پیدا کند. به عبارت روشن‌تر او جانشین پیامبر بعد از ایشان است و گذشته از این، بسان پیامبر نماینده خداوند بر زمین و حلقه ارتباط عالم ملک با ملکوت است. ۲۳

با مراجعه به تاریخ در می‌یابیم که بعد از پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله، تاکنون، جز افرادی محدود، کسی ادعایی مبنی بر این که ملائک در

۲۰- اصول کافی، کتاب الحججه باب فی شأن انا انزلناه فی لیلة القدر و تفسیرها، حدیث ۵

۲۱- همان.

۲۲- سوره مبارکه دخان، آیات آغازین سوره.

۲۳- اصول کافی، کتاب الحججه، باب فی شأن انا انزلناه فی لیلة القدر، احادیث ۵۶ و ۷.

شب قدر بر او نازل می شوند، نکرده است. چرا که صحت ادعای مدعی در این زمینه با چند سؤال ساده در مورد اتفاقات آینده و جزئیات آن از سوی مردم هم عصر او معلوم می شده است. در این میان، تنها عده ای محدود را می توان یافت که مدعی این امر هستند. اینان در مقاطع مختلف زندگی خود قاطعانه از این ادعای خود دفاع کرده اند و پاسخگوی پرسش افراد در مورد اخبار و اتفاقات آینده بوده اند. ایشان در لحظه لحظه عمر خود، همانند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از چنان علم و وسیعی برخوردار بوده اند و از وقایع جهان اطلاع داشته اند که مردم هم عصرشان، به وضوح به مقام علمی آنها پی می بردند و ایشان را عالم ترین شخص می دانستند. با بررسی زندگانی ایشان شواهد بسیاری در تأیید این موضوع می توان یافت که ذکر آنها خود فرصت دیگری می طلبد. لازم به ذکر است که اینان همان کسانی هستند که شیعیان به امامت آنها معتقدند، جانشینان پیامبر، و نمایندگان خداوند بر روی زمین، علی و یازده فرزند معصوم از نسل او. ۲۴

از آنچه گفته شد نتیجه می شود که، در هر عصری و از جمله در دوران حاضر باید حجت و نماینده ای از جانب خدا بر روی زمین وجود داشته باشد، تا در شب قدر، محل نزول ملائک باشد. بر این اساس شیعیان قائلند که پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله ملائک برائمه اطهار که جانشینان به حق آن بزرگوار و خلفای الهی بر روی زمین بودند، نازل می شدند و در عصر حاضر نیز هر ساله در شب قدر، فرشتگان الهی بر وجود امام عصر، حضرت مهدی علیه السلام نازل می شوند.

۵۵ قدر و نزول قرآن کریم:

با در نظر گرفتن دو آیه از قرآن کریم و دقت در آنها و با استفاده از احادیث نبوی و کلام ائمه اطهار می توان دریافت که یک چنین شبی در ماه مبارک رمضان قرار دارد. چرا که خداوند در آیه ۱۸۵ سوره بقره، ماه رمضان را ماهی معرفی می کند که قرآن در نازل شده است. ۲۵ و در آیه آغازین سوره قدر نیز شب قدر را شبی می داند که قرآن در آن نازل شده است. ۲۶ پس به خوبی می توان نتیجه گرفت که شب قدر در ماه مبارک رمضان قرار دارد و قرآن در این شب و در نتیجه در ماه رمضان نازل شده است. روایات رسیده از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام نیز این مطلب را تأیید می نماید. نهایتاً آنچه ما می توانیم از قرآن کریم در تعیین زمان این شب بفهمیم، محدود به وقوع یک چنین شبی در ماه مبارک رمضان است. اما روایات رسیده از معصومین در تفسیر قرآن وضعیت را روشن تر می کند. در این روایات به شب های نوزدهم، بیست و

۲۴- عقیقات الانوار، مجلد حدیث

تقلین.

۲۵- سوره مبارکه بقره، آیه ۱۸۵.

۲۶- سوره قدر، آیه ۱.

یکم و بیست و سوم ماه رمضان اشاره شده است و شب بیست و سوم از بقیه محتمل تر شمرده شده است.

۵۵ در محضر قرآن:

طبق آیه ای از قرآن کریم شب قدر از هزار ماه که در آن شب قدری وجود ندارد، برتر و بالاتر است. ۲۷ ائمه اطهار علیهم السلام در مقام تفسیر و تبیین آیات قرآن، دلیل این برتری حیران کننده را، برتری عبادت و انجام عمل صالح برای بندگان در این شب دانسته اند که آیات قرآن به آن اشاره دارد.

اگر لحظه ای درنگ کنیم و کمی با خود بیاندیشیم خواهیم دید که در میان ۳۶۵ شب سال تنها شبی از شب ها است که این چنین مورد عنایت و توجه قرار گرفته و چنان اثراتی بر آن مُترتب شده است. بنابراین با اندکی تأمل به این نتیجه خواهیم رسید که باید این فرصت را غنیمت شمرد، چرا که در این شب پر خیر و برکت فرصتی بسیار استثنایی آن هم در ماه میهمانی خدا برای ما فراهم شده است، که می توانیم با توجه و همتی که به کار می بندیم بهره‌ی فراوان از آن ببریم.

با رجوع به بیانات ائمه اطهار علیهم السلام می توان از اعمال و عباداتی که مورد توصیه قرار گرفته اند، با خبر شد. از جمله این اعمال می توان به احیاء این شب و تفکر و تحصیل علم در باب مسائلی که انسان را به خدا نزدیکتر می گرداند اشاره کرد. مثلاً مناسب است در این شب مقداری با خود خلوت کنیم، عملکرد سال گذشته خود را مرور کنیم. اعمال و رفتار خود را در این سال زیر ذره بین قرار دهیم و ببینیم در سال گذشته کجا بوده و اکنون به کجا رسیده ایم؟

با پرداختن به این افکار می توانیم مقدمه استفاده بیشتر از این شب را مهیا کنیم. از خداوند تقدیر بهتری را در سال آینده طلب کنیم. از او بخواهیم که ما را در پیمودن مسیری که مورد پسند اوست کمک کند. همچنین از او که وعده آموزش در این ماه و به خصوص در این شب به ما داده است در مورد کوتاهی های خود طلب مغفرت و آموزش کنیم و تصمیم بگیریم او را بیش از پیش اطاعت کنیم.

همچنین زنده نگه داشتن یاد خداوند در دل، دستگیری از محرومان و مظلومان و دعای خیر برای سایرین نیز از جمله اعمال سفارش شده هستند که مانوس با قرآن از محضر قرآن قرار می گیرد و قدر می داند.

والسَّلَام

